

Odras glazbenog života župa u „Sv. Ceciliji“

Petar Zdravko Blajić, Split

I.

Zadatak ovog rada je trostruki:

a) pokazati kako se i koliko se pjevalo po gradskim i seoskim župama Hrvatske;

b) u kojoj se mjeri njihov glazbeni život našao registriran i analiziran na stranicama »Svete Cecilije«;

c) koliko su se ideje našeg cecilijanskog pokreta ostvarivale u našim župama.

God. 1877. učitelj Miroslav Cugšvert i Ivan Zajc počeli su u Zagrebu, kako je ovdje više puta rečeno, izdavati list *Sveta Cecilija*. U prvom broju donesen je program lista. Prva točka programa bila je: »Uvesti u crkvu i po selih sve to ukusnije pjevanje i orguljanje«. 2. »Sabirati sve starije, lijepe i pristojne pjesme i crkvenomu koralu odgovarajuće napjeve«. 3. »Nastojati da posvuda u crkvi sav puk u zboru pjevati prione«. 4. »Poticati da se sposobne sile late proizvođačnja novih crkvenih pjesama i napjeva«. 5. »Tiskati kompozicije«.

Kako vidimo, u programu ima malo onoga što je, po prvim cecilijancima, trebalo tvoriti dušu cecilijanskog pokreta, tj. što i kako pjevati po seoskim i gradskim župama što činiti da se to stanje popravi. List je izlazio dvije godine i onda je prestao. Program je bio lijep, ali nije ga se držalo. Od ovoga što mi tražimo, jedva da ima i spomena. Nešto o tome što se pjeva u Bednji, Ivancu i Donjoj Stubici izvijestio je u prvim brojevima sam Cugšvert, koji je, prije dolaska u Zagreb, u tim mjestima bio učitelj. Još je Milaković zapisao što se pjeva po nekim župama zagrebačke nadbiskupije, a Truhelka po župama sjeverne Bosne. On je kasnije o tome pisao više u drugim publikacijama.

Iako Zajcu, razumije se, nije nedostajalo glazbenog znanja i Cugšvertu dobre volje, ipak im je nedostajalo osjećaja za dobru crkvenu glazbu, za liturgijsku glazbu. Prva dva godišta u glazbenim prilogama donosi uz nekoliko pučkih napjeva, više skladbi među kojima jedva da bi koja zadovoljila kriterije cecilijanskog pokreta.

Kad se, nakon pauze od pet godina, 1883. pojavila opet *Sveta Cecilija*, donosila je veoma malo pisanog teksta; skoro sva je bila u glazbenim prilogama. U malo teksta, koji je bio otisnut samo na omotima lista, doneseno je malo vijesti koje bi nas ovdje zanimale. Spomenimo da ih je ipak bilo; obradili su ih Hladaček i Kolarić. Zanimljivo je primijetiti da se već i kod nas, kroz časopis *Sv. Ceciliju*, osjeća kako je cecilijanska ideja počela zapljuskivati i naše krajeve. Doduše još veoma slabo i uglavnom samo Zagreb, dok će provinciji, bližoj i daljoj, to biti potpuno nepoznato i strano. U ovom drugom periodu izlazenja *Sv. Cecilije* nalazimo još jednu zanimljivu

stvar: ona donosi malo o tome što i kako se pjeva po župama, zato donosi nešto više u prilogama materijala koji bi se mogao primjenjivati i po župama. Tako uz Foersterove, Hribarove i Kolarićeve skladbe nalazimo i nekoliko koralu i pučkih napjeva. Za ovaj period povijesti *Sv. Cecilije* reći će kasnije Zjalić, da iako je pokušaj bio hvalevrijedan ipak nije uspio, a to zato jer samim pokretačima mnogo toga iz cecilijanskog programa nije bilo tako blizo i jasno. Ukus organista i klera, a preko njih i vjernika, bio je veoma nizak. Trećerazredni proizvodi njemačke, austrijske, slovenske i češke glazbe nalazit će plodno tlo kod nas, velikim dijelom zahvaljujući činjenici da su nam učitelji i orguljaši bili dobrim dijelom upravo iz tih krajeva, dok je naše narodno blago pučke crkvene pjesme, naročito one iz *Cithare octochorde*, počivalo u prahu, zaboravljeno nepoznato a i prezirano. Ovo vrijedi za sjevernu Hrvatsku, dok je u južnoj Hrvatskoj situacija drugačija.

U međuvremenu, između Zajčeve i Cugšvertove *Sv. Cecilije* (spomenimo ovdje Klaićeve i Novakove listove »*Gusle*« i »*Glazbu*«), i one Zjalićeve, Novakove i Duganove iz 1907. u crkvenoglazbenom svijetu dogodili su se važni događaji. Cecilijanski pokret u Njemačkoj i Austriji posve vlada; zahvatio je latinske i neke slavenske zemlje. I konačno došao je Pijo X. koji je kroz nekoliko svojih dokumenata »oslužbenio« ideje cecilijanskog pokreta, potakao, pozvao i naredio. Nije se to moglo ne odraziti i na našu situaciju.

II.

U siječnju 1907. evo *Svete Cecilije* a u studenome, upravo na dan sv. Cecilije, osniva se i »Cecilijino društvo«. O tome su drugi opširnije govorili. Broj onih koji se, na svom terenu i u granicama svojih mogućnosti, žele zvati i biti cecilijanci, raste. A prva skrb društva i lista posvetila se crkvenoj pobjeveci. Zato su prilozi donosili ponajbolje stare i dobre nove pjesme za puk. Dugan vuče iz prašine stari naš kantual »Citharu...« i donosi ponajbolje pjesme u uzornoj harmonizaciji. Za list i društvo bilo je važno, osobito pod vidom pod kojim mi pratimo rad *Sv. Cecilije*, da među svećenicima, svećeničkim i učiteljskim pripravnicima nađu prijatelje i pristaše. Jer oni su na terenu i idu na teren. I stvarno ih je društvo i list našlo. Iz prva dva desetljeća spomenuli bismo one koji su se uistinu istakli, o čijem djelovanju i čije priloge nalazimo u *Sv. Ceciliji*. Uglavnom se je njihova djelatnost sastojala u osnivanju zborova i društava koja su oni odgajali, upravo predgajali, u duhu novog liturgijskog i cecilijanskog pokreta. U Karlovcu tako nalazimo Ivana Horvata, Filipa Oštira, Rudolfa Taclika i Miju Kolarića, u Koprivnici Vladimira Stahuljaka i Stjepana Haber-

stocka, u Krapini Karla Gruičića i Josipa Bileka, u Kostajnici Stjepana Kramara, u Kutini Alojza Benčića, u Pitomači Petra Gjipala, u Ludbregu su Julije Bozetti i Ivan Kušević, u Jaski Mirko Veslaj, u Sunji Petar Vudi, u Osijeku Josip Kramar, u Dugom Selu Stjepan Horvat, u Sisku župnik Međimorac, kapelnik Franjo Medrický i kapelan Matija Ivšić, u Vараždinu Anselmo Canjuga, u Požezi Rikard Kristin, u Đakovu Franc Starè, i da ne nabrajamo dalje. Iz tih prvih desetljeća spomenimo učitelja po dalmatinskim otocima i nekim manjim mjestima Antuna Dobronića, kasnije uvaženog skladatelja a iz Bosne, posebno iz Sarajeva, svećenika i kanonika Stjepana Hadrovića. U Hercegovini su djelovali i javljali se kroz Sv. *Ceciliju* o. Stjepan Lesko i Vlado Jurković. U selu Lipa kod Karlovca, s mnogo revnosti, radio je na crkvenom pjevanju u svojoj župi župnik Josip Poslek.

Za vrijeme od 1925. do 1944., zanimljivo je vidjeti koje se npr. mise najviše pjevaju po našim župama. Prvo mjesto pripada Sattnerovoj *Hrvatskoj misi* i Adamićevoj *Staroslavenskoj*, onda dolazi Hallerova *Tertia* i Perosijeva *Te Deum laudamus*. Slijedi Vilharova *Hrvatska misa*, Starè-Lucićeva *Hrvatska*, Stehleova *Salve Regina*, Gruberova *Gloria in excelsis*, Griesbacherova *U čast sv. Rafaela* i *Janua Coeli*, Josova *Pučka*, Bosiljevićeva *Primitia* i *Jubilaris* u Dalmaciji, Rheinbergerova *Sanctissimae Trinitatis*, Filkeova *Svetog Karla* te Schweitzerove u As-duru u *Kind-Jesu-Messe*. Ove nabrojene mise navode se kao češće izvođene. Sada bismo mogli nabrojiti one koje su se rjeđe izvodile, a neke i samo jedamput. Spomenimo ih bez nekog posebnog reda. Osim spomenute *Te Deum laudamus* i *Jubilaris*, još neke Perosijeve, osim *Tertie* još neke Hallerove, te osim *Staroslavenske* još neke Adamićeve. Evo dakle samo autora misa: Ebner, Plum, Zeller, Bottazzo, Cossetti, Galler, Sokol, Vodopivec, Piel Singerberger, Ravanello, Zangla, Wassner, Kempter, Almendiger, Pagella, Vitaldi, Matz, Hribar, Chlondovski, Coronaro, Arschambeau, Schubert, Lidrich, Lederer, Hladnik, Foerster, Bortnjanski, Gutler, Mirko Novak, Kein, Mittere, Tomadini, Paoletti, Kolačko, Lipp, Leitner, Reutern, Remondi, Schildknecht, Deschmeur, Kozinović, Ivanišić. I mogli bismo još nabrajati jer se to šaroliko društvo širi skoro u nedogled. Upadna je činjenica da je južna Hrvatska orijentirana, uglavnom, prema talijanskom repertoaru, dok su sjeverni krajevi gledali radije na germansku produkciju. Mnoga imena od ovih nabrojanih, i mnogih još nenabrojanih, uzalud ćemo tražiti u kakvom glazbenom leksikonu ili enciklopediji.

Što se tiče skladbi drugih glazbenih rodova, tu je raznolikost još veća. Tu nalazimo više naših imena, što je i razumljivije. Naime, jedva da je bio koji orguljaš ili zborovođa koji se ne bi osjetio pozvanim i sposobnim štogod »baciti na papir« i izvoditi barem u svojoj župi ili sa svojim zborom. Izdavanjem 1912. *Hrvatskih koral* i 1927. *Hrvatske crkvene pjesmarice* situacija se počinje polako popravljati, no uistinu polako. God. 1919. nova Vijenčeva *Hrvatska crkvena pjesmarica* i *Virgini Matri* još više popravljaju stvar Ovdje treba spomenuti da u samostanima i župama u kojima su djelovale sestre milosrdnice, sigurno, zahvaljujući utjecaju i auktoritetu sestara Lujze Kozinović i Tazicije Fosić, stvar je išla lakše naprijed. Pjesmarica *Magnificat*, koliko je pomogla toliko je i odnemoгла. U nju su ušle skladbe pokupljene odasvud. Pozitivna joj je strana, što su u nju ušle i skladbe pravog crkveno-liturgijskog karaktera i što je pokazala što se sve može naći na našem terenu. Nega-

tivna strana je što je tu ušlo toliko toga što bismo mogli nazvati našim crkveno-glazbenim kičom, i to što nije u jednoj takvoj pjesmarici strogo razgraničeno ono što je za liturgiju, liturgije dostojno, od onoga što bi se tek možda moglo izvoditi izvan liturgije, u kakvim drugim zgodama. Skladbe iz repertoara »Cecilijinih« priloga, na župama se baš ne pjevaju mnogo. Zanimljiva je i pojava sve rjeđeg izvještavanja sa župa što idemo više prema prestanku izlaženja Sv. *Cecilije* u zadnjim godinama rata. Za kratkog vremena Vidakovićeva uređivanja, skoro pa da ne nađemo niti jedan izvještaj sa župe. Taj će se pad lagano početi osjećati već od 1925. kada je uvedena rubrika: Iz Cecilijinih društava, koja će često, i prilično opširno, izvještavati o nastupima zborova i društava. Iz tih izvještaja vidimo repertoar koji se kod nas izvodio. Mnogi od zborova priređivali su koncerte, bilo uz blagdan sv. *Cecilije* bilo kakvom drugom zgodom, i na tim koncertima i nastupima, uz veoma šaroliki repertoar, nalazile bi se i skladbe »Cecilijinih« priloga. Kasnije će i ta rubrika ustupiti mjesto rubrici Vijesti hrvatskog pjevačkog saveza. Što se tiče samih izvještaja s terena o tome što se pjeva, rijetko ih se našlo među prilogima prvog i glavnog dijela časopisa. Ukoliko ima analiza duhovnih skladbi, bit će to najčešće skladbe pučkog, izvan-crkvenog i izvan-liturgijskog, pjevanja, npr. pjesama u hodočašća i kolede. Kao posebno vrijedne napise, koji su mogli potaknuti i druge na slične izvještaje i analizu, spominjemo u godištu od 1925. izvještaj s Raba i posebno izvještaj Ignacija Radića o crkvenom pjevanju u župama sa staroslavenskim liturgijskim pjevanjem. Dobar i opširan prikaz je također prikaz stanja u Zagrebu za 1941. godinu. Šteta što taj prikaz nije obuhvatio sve župe Zagreba.

Možda je najbolje izrazio pravo stanje na terenu, osobito na terenu zagrebačke nadbiskupije, Josip Majsec, referirajući o skupu uz 30-obljetnicu Sv. *Cecilije* i Cecilijina društva u Zagrebu. Govoreći o pučkom crkvenom pjevanju, među ostalim kaže: »Za to pjevanje valja unaprijed reći, da nije ni izdaleka bilo na visini, ni izdaleka odgovaralo svojoj uzvišenoj svrsi. To dašto vrijedi za pučko pjevanje kakvo je bilo u nas u običaju prije trideset otprilike godina, a održalo se nažalost u mnogim našim krajevima i crkvama sve do danas. To pjevanje, naime, ne samo što nije crkveno uopće, već nije niti narodno. K nama je unešeno iz tuđine. Ni crkveno nije, jer mu je često i tekst a osobito melodija i pratnja, crkvi tuđa i daleko od duha prave crkvene pjesme«. Negdje dalje Majcen opet nastavlja: »Tako su u crkvu unišili svakovrsni banalni i teatralni komadi, soli, duetti, te kojakakve sladunjave i pjesme bez crkvenog duha. Nerijetko se dešavalo da su, napose što se muzike tiče, prenašali u crkvu i komade iz plesnih dvorana i salona kao i razne marševe, pak i zdravice. I sve je to bilo tzv. crkvena glazba. S takvim se stvarima »paradiralo« u najsvečanijim crkvenim zgodama i prilikama. Crkva je morala s tim hoćeš-nećeš biti zadovoljna. Tako se mnogo toga u crkvi udomaćilo. I svećenstvo i narod se tome priučili i nitko više nije primjećivao u tome kakova nereda, vidio nešto što u crkvu ne spada. Što više mnogi su te stvari tako zavoljeli da ih nisu više mislili niti napustiti, te bi se bunili kadbi se pokušalo od toga štogod odstraniti ili drugim zamjeniti. I koliko se puta dešavalo, da je najspremniji kandidat propao na takvom pokusnom nastupu s podrgljivom primjedbom: »Taj nije za našu kuću.« Razumljivo se da nije svugdje tako bilo. Na kraju krajeva, niti o orguljašu niti o narodu nije to toliko ovisilo koliko o

župniku i kapelanu, o njihovu shvaćanju liturgije i liturgijske glazbe, o naporu i ustrajnosti da se stvar popravi.

Došli smo tako do *Svete Cecilije* naših dana. Koncilska reforma liturgije, osobito uvođenje narodnog jezika u liturgiju, stvorila je nove mogućnosti i otvorila nove probleme. Pokoncilsko nesnalazjenje i zatečenost Koncilom, kako na ostalim područjima života i djelovanja, tako i na liturgijskom, i uz ovo na liturgijsko-glazbenom, odrazilo se veoma negativno. Liturgijska obnova je postavila nove zahtjeve i zatekla nas nespremne. No ne bi se moglo reći da smo bili bez ičega dostojnog i prikladnog za obnovljenu liturgiju. Pseudoreformatori, pseudoobnovitelji, no zato veoma glasni, stvarali su klimu nepovjerenja i prezira gotovo prema svemu iz bogate crkvene, crkveno-liturgijske i liturgijsko-glazbene baštine. Sve što je tuđe, najednom je postalo i bolje. A iznikli su i brojni domaći »skladatelji« od kojih mnogi jedva da su poznavali sve note. A onda krilatica »misa mladih« općarala je mnoge. I tako smo najednom pali na niži nivo od onoga prije stotinjak godina. Na žalost, to se veoma brzo počelo odražavati i na naša sjemeništa, novicijate i bogoslovije, da bi pojedine takve sredine počele u tome upravo prednjačiti. Snobizam, primitivizam i pseudoprogresizam, izgledalo je da će potpuno uništiti našu glazbenu baštinu, osobito po Primorju, i pokopati dugo nastojanje i rezultate našeg cecilijanskog pokreta. Mnogi zborovi u župama su se raspali i ustupili mjesto, nije pretjerano za neke reći, grupi derača, a orgulje su zašutjele i ustupile mjesto »instrumentalnom mučku«, elektronskim nazovi — orguljama, gitari i bubnjevima. U takvoj situaciji pojavila se 1969. *Sveta Cecilija*. Izgledalo je da treba ponovno početi iz početka, kao ono, 1907. i tumačiti što je to liturgija, što je to liturgijsko pjevanje, što je od bogate opće crkveno-glazbene baštine i naše glazbene baštine upotrebljivo u novoj liturgiji. Kao što je onda počela u novoj obradi donositi i oživljavati stare naše pjesme iz *Pavlinke pjesmarice*, pjesmarice Đure Vejkovića i *Cithare octocorde*, tako je i sada bilo potrebno novim skladbama boriti se protiv agresivnog primitivizma. To su bili pozitivni oblici djelovanja na našu glazbenu situaciju na terenu. No, kao i prije, trebalo je i sada raskrinkati sav kič i primitivizam. To je uglavnom provedeno, na direktan ili indirektan način, kroz rubriku: Pitajte odgovaramo. Ali, na žalost, i opet je to slabo dopiralo do onih kojima je sve ovo bilo u prvom redu namijenjeno. Onaj tko se nije uključio u rijeku glazbenog primitivizma i kiča, bio je ismijavan, prokazivan i bio mu je naguravan kompleks konzervativca i kočničara. Nisu li u takvu situaciju i komplekse zapali i mnogi bivši studenti našeg Instituta došavši na teren.

Teško je i onomadno bilo probijati se, a ništa lakše nije ni u ovo naše vrijeme. Držim da Institut i *Sv. Cecilija* tu igraju najvažniju ulogu. Rezultati nisu, doduše, još jako veliki. No, tu su. A da li ima što konkretna u *Sv. Ceciliji* o stanju u pojedinim župama. Moramo reći: veoma malo; razmjerno manje nego u onim prijašnjim *Sv. Cecilijama*. Žganec, obilazeći i snimajući, referirao je kako stoji s crkvenim pjevanjem u župama u kojima je bio, u župama s hrvatskom glagoljaškom liturgijom. Skoro nema nijednog izvještaja o redovitom glazbeno-liturgijskom životu župa, jedino ukoliko je zbor župe na tom nivou da je mogao dati koji koncert. Tako nekoliko puta o koncertima zbora župe Svete Obitelji iz Zagreba, o nastupima janjevačkog dječjeg zbora »Bijeli anđeli«, koji je više bio paradni nego župski

liturgijsko-funkcionalni zbor. Nastupi zbora našeg Instituta registrirani su više kao koncertni nastupi. I još nekoliko manjih nastupa.

Završavajući ovaj letimični pregled kroz izvještaje o glazbenom životu naših župa na stranicama *Sv. Cecilije*, mogli bismo sažeti ovo: Ona je utjecala, i to bitno, na glazbeni život po župama i bila je ogleдалo stanja kakvo je bilo i kako se mijenjalo. U pojedinim periodima svog opstojanja ona je vjernije ogleдалo, u pojedinima slabije. No vjerujemo da to nikad nije ovisilo, ili nije samo ovisilo o uredniku, o »centrali«, nego više o samom terenu. I kada je *Sv. Cecilija* 1969. ponovno počela izlaziti, *Riječ uredništva* u prvom broju završava rečenicom: »Svatko tko nam pošalje i najmanju vijest, dobro je došao«.

WIDERHALL DES KIRCHENGEMEINDLICHEN MUSIKLEBENS IN DER »SV. CECILIA«

Zusammenfassung

Im XIX. Jh. ist die Kirchenmusik bei uns, wie in ganz Europa, vom echten liturgischen Geiste weit entfernt. So wurde das Bedürfnis empfunden dem liturgischen Gesang wieder den rechten Platz und die rechte Rolle innerhalb der Liturgie zu sichern. Aus diesem Bedürfnis erwuchs die »Cäcilianische Bewegung«. Ivan Zajc und Miroslav Cugšvert gründen 1877 die Zeitschrift *Sv. Cecilija* zwar aus dem Bestreben die Lage der Musik in unseren Kirchen zu bessern, aber ohne jegliche besondere Verbindung mit der Cäcilianischen Bewegung. Die ersten Jahrgänge brachten weniger Text, eher musikalische Beilagen. Und unter den Texten gab es wenige Berichte aus den Gemeinden.

Als im Jahre 1907 die *Sv. Cecilija* von neuem erschien, trat sie mit einem klaren Programm im Geiste der Cäcilianischen Bewegung hervor. Es war zunächst nötig aufzuzeigen und zu unterweisen, dass die Lieder, die in den Kirchen gesungen wurden, nicht der Heiligkeit des Ortes und des liturgischen Geschehens entsprachen, dass diese Musik weder kirchlich noch einheimisch war. Kirchlich war sie nicht, weil sie meist theatralisch oder banal war, in die Kirche von der Strasse oder aus den Tanzsälen eingedrungen; einheimisch nicht, weil sie meist aus dem Ausland stammte. Cäcilianische Bewegung begann durch die Zeitschrift *Sv. Cecilija* unseren Pfarrgemeinden echte, autochtone, aus unseren alten Liederbüchern stammende, sowie neue, nach den Gesetzen der Musikunst und nach den Bedürfnissen der Liturgie angefertigte Kompositionen anzubieten. Diese Kompositionen konnten sich nur schwierig das Terrain erobern. Unser Artikel bringt die Namen der am meisten engagierten Organisten, Dirigenten und Priester, die die Notwendigkeit der Erneuerung der Kirchenmusik begriffen hatten. Er bringt ebenfalls einen Teil des Repertoires, das ausgeführt wurde, besonders die Titel der Messen und die Namen ihrer Autoren. Das nördliche Kroatien bringt eher germanisches, das südliche eher italienisches Repertoire. Es gibt jedoch auf den Seiten der »*Sv. C.*« keine echte und gründlichere Berichte, was und wie gesungen wurde; man findet mehr Nachrichten über einzelne Chorauftritte und Konzerte.

Nach dem Konzil ist die Situation in vielen unseren Kirchen wieder so wie vor hundert Jahren. Sie wurden wieder von fremdem und unkirchlichem Gut überschwemmt.

Die *Sv. C.* bringt jetzt wieder neue Kompositionen für die neue Liturgie, die sich aber schlecht durchsetzen, denn es ist schwierig gegen den lauten Kitsch und Primitivismus anzukämpfen. Darüber, was man in den Kirchengemeinden singt, gibt es in der neuen *Sv. C.* wenig zu lesen, trotz der Einladung der Redaktion in der ersten Nummer der *Sv. C.* zur Mitarbeit, die besonders an diejenigen erging, die in der Seelsorge tätig sind.